

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

«آثار تربیتی انتظار ظهور حضرت مهدی عجل»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: شیخ رضوان حیدر

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین آقای اصغر اخوی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین حسین مهدی زاده

اردیبهشت ۱۳۸۵

تقدیم

﴿ يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ﴾ يوسف / ۸۸

اگر این اثر ارزش و شایستگی اهداء و تقدیم را داشته باشد،
در کمال شرمساری و نهایت فروتنی و ادب، آن را به
پیشگاه ولی عصر حجت بن حسن عسکری (عج) تقدیم
می‌نمایم.

تشکر و سپاس

تمام حمد و سپاس برای خدای بزرگ است که انسان را خلق نمود و برای راهنمایی او هادی و راهنما فرستاد تا بوسیله رهنمودهای آنان، خود را به هدف خلقت برساند.

از باب من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، بر خود لازم می‌دانم که از تلاش‌ها و کوشش‌های مرکز جهانی علوم اسلامی و ریاست محترم آن، و از مدیریت محترم مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، و از مسئولین کتاب‌خانه‌ها بالاخص مسئول محترم کتاب‌خانه مؤسسه فرهنگی نور، و کلیه اساتید و دانشمندان عالی رتبه به ویژه استاد بزرگوار جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای اصغر اخوی (دامت برکاته) که با راهنمایی‌های آموزنده و خیرخواهانه و صمیمانه خود در نهایت لطف و کمال عنایت به هدایت پژوهش و تشویق اینجانب همت وافر گماشتند و همچنین از استاد ارجمند و گرانمایه جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای حسین مهدی زاده (دام ظلّه العالی) بخاطر زحمات موثرشان متواضعانه، تشکر و سپاسگزاری نمایم. همچنین از همه عزیزان و دوستانی که به نحوی در تدوین این پایان نامه همکاری داشتند کمال تشکر را دارم.

چکیده

خداوند منان و تربیت کننده جهان برای تربیت انسانها، انبیاء و معصومین (علیهم السلام) را فرستاد تا بشر زیر سایه تربیت آنان خود را به اوج کمال برسانند. این سلسله از اول خلقت شروع شده و تا پایان خلقت ادامه دارد. ولی در طول مسیر علل و عوامل مثل سکوت و غفلت مردم یا قدر شناس نبودن آنان باعث شده که هادیان از دید مردم غایب شوند و وظیفه خود را از پرده غیب انجام دهند، تا مردم فایده حضور و اهمیت و ضرورت مربی خود را درک کنند و لیاقت و استعداد خود را نشان دهند. پس غیبت آنها بخاطر نا سپاسی ما است، لذا انتظار آنها در عصر غیبت ما را به خود سازی، دیگر سازی و زمینه سازی فرا می خواند، تا با انجام آنها لیاقت خود مان را نشان دهیم و از احادیث معصومین (علیهم السلام) همین مطلب بدست می آید لذا آنها انتظار را مقارن به عمل دانسته اند و انتظار در چنین معنا مسئولیت آفرین است تا فرار از مسئولیت، وظیفه ساز است تا فرار از وظیفه، بیدار کننده است نه مخدر، موجد حرکت است نه رکود، باعث خودسازی است نه خرابکاری، دعوت به نابودی ظلم می کند نه تسلیم در مقابل ظلم، ایجاد امنیت و باعث آرامش خاطر است در مقابل نا امنی ها و نگرانی ها و... خلاصه این که انتظار نوعی عمل است که در ساختن فرد و جامعه نقش مهم و محوری را دارد. لذا با در نظر گرفتن آثار تربیتی انتظار بنده این پایان نامه را تدوین نموده ام که مشتمل بر شش فصل است. در فصل اول به کلیات تحقیق اشاره شده است و در فصل دوم علاوه بر

مفهوم و ماهیت انتظار واژه‌های کلیدی هم بیان شده است، و چونکه انتظار یک مفهوم متضائف است و بدون طرفین (منتظر و منتظر) متصور نیست لذا درباره‌ی منجی منتظر یک توضیح لازم ارایه شده است.

در فصل سوم اهمیت و جایگاه انتظار در ادیان، مذاهب و اقوام و در آخر این فصل نظر مستشرقان بیان گردیده است. چونکه موضوع این پایان نامه آثار تربیتی انتظار ظهور حضرت مهدی(عج) بوده است لذا مطالب و مباحث زیادی در باره‌ی آثار تربیتی انتظار ارایه شده است بنا بر این فصل چهارم به آثار تربیتی انتظار در بعد فردی و فصل پنجم به آثار تربیتی انتظار در بعد اجتماعی اختصاص یافته است. و در فصل ششم ابتدا راهکارهای ایجاد روحیه انتظار و تقویت آثار آن، و آنگاه در باره موانع انتظار مباحثی مطرح شده است. و در پایان تحقیق جمع بندی کلی و نتیجه گیری و پیشنهادات ارایه شده است.

* مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.
* هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منابع بلا اشکال بوده و نشر آن
در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی
است.

مقدمه ----- ۱

فصل اول: کلیات تحقیق ----- ۱

تبیین موضوع ----- ۲

اهمیت و ضرورت تحقیق ----- ۲

اهداف تحقیق ----- ۳

پیشینه تحقیق ----- ۴

سوالات تحقیق ----- ۷

روش تحقیق ----- ۷

موانع و محدودیت پژوهش ----- ۸

فصل دوم: مفهوم شناسی ----- ۹

الف: معنای تربیت ----- ۱۰

تربیت در لغت: ----- ۱۰

تربیت در اصطلاح: ----- ۱۱

ب: مهدی منتظر کیست؟ ----- ۱۲

صفات و نشانه‌های مهدی (عج) ----- ۱۵

الف: وسعت علوم امام زمان (عج) ----- ۱۵

۱۶	ب: سخاوت
۱۶	ج: زهد
۱۶	دوران امامت آن حضرت (عج)
۱۸	ج: معنای انتظار
۱۸	انتظار در لغت:
۱۸	انتظار در اصطلاح
۲۲	کلمات مرتبط با انتظار
۲۲	آرزو:
۲۲	امید:
۲۴	د: اقسام انتظار
۲۵	قسم اول: انتظار ویرانگر
۲۵	* عوامل و ریشه‌های انتظار ویرانگر
۲۸	قسم دوم: انتظار سازنده
۲۹	فصل سوم: اهمیت و جایگاه انتظار در ادیان، مذاهب و اقوام
۳۰	اهمیت انتظار در روایات
۳۰	عبادی بودن انتظار
۳۱	انتظار بهترین عمل
۳۱	انتظار ملاک پذیرش اعمال
۳۳	دلایل اهمیت انتظار
۳۳	۱. ارزشمندی آثار انتظار

۲. انتظار حلقه اتصال شیعه با امام معصوم(ع) ----- ۳۴
۳. انتظار معیار ارزش انسان‌ها ----- ۳۵
۴. انتظار عامل پویایی و سازندگی فرد و جامعه ----- ۳۶
- انتظار در ادیان و مذاهب ----- ۳۶**
- بشارت مصلح در ادیان و مذاهب و اقوام ----- ۳۸
- بشارت مصلح در دین اسلام ----- ۳۹
- بشارت مصلح به منتظران در زبور داود ----- ۴۰
- بشارت مصلح به منتظران در عهد عتیق(تورات و ملحقات آن) ----- ۴۱
- بشارت مصلح به منتظران در عهد جدید ----- ۴۲
- بشارت مصلح در دین زردشتی ----- ۴۲
- بشارت مصلح به منتظران در کتب مقدسه هندو ----- ۴۳
- انتظار در اقوام مختلف ----- ۴۴
- انتظار از نظر مستشرقان ----- ۴۶
- فصل چهارم: آثار تربیتی انتظار در بُعد فردی ----- ۴۸**
۱. آگاهی و بصیرت ----- ۵۰
۲. امید به آینده ----- ۵۲
- امید واهی و غیر واقعی: ----- ۵۳
- امید واقعی: ----- ۵۴
- مراحل امید واقعی: ----- ۵۵
۳. انگیزه برای فعالیت ----- ۵۸
۴. انتظار عامل حرکت به سوی هدف‌های اسلامی ----- ۵۹

۵. به یاد امام بودن ----- ۶۱
- الف: یاد امام موجب آرامش دلها ----- ۶۲
- ب: مراقبت دائمی ----- ۶۳
- ج: دوری از قساوت قلب ----- ۶۴
- د: دوری از غفلت ----- ۶۵
۶. ایجاد امنیت ----- ۶۶
۷. صبر ----- ۶۸
۸. توسل ----- ۷۰
۹. نظم و برنامه ریزی ----- ۷۲
۱۰. ایجاد روحیه راز و نیایش ----- ۷۳
- الف: دعا برای تعجیل در ظهور ----- ۷۵
- ب: درخواست دیدار امام (ع) ----- ۷۶
- اقسام دیدار امام (ع) ----- ۷۷
- ج: دعا برای سلامتی آن حضرت (ع) ----- ۷۸
۱۱. پایداری و استقامت ----- ۷۹
۱۲. متابعت و پیروی از دستورات آنحضرت (عج) ----- ۸۰
- الف: دوری و پاکسازی از گناه ----- ۸۱
- ب: تحصیل مکارم اخلاق ----- ۸۳
۱۳. تجدید عهد و پیمان با امام ----- ۸۵
- فصل پنجم: آثار تربیتی انتظار در بُعد اجتماعی** ----- ۸۹
۱. تلاش برای ایجاد حکومت اسلامی ----- ۹۲
۲. اقامه عدل و مساوات ----- ۱۰۰

۳. امر به معروف و نهی از منکر ----- ۱۰۵
- آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر ----- ۱۰۸
- ۳-۱. شیوع مفسد اجتماعی و تبدیل منکر به معروف ----- ۱۰۸
- ۳-۲. عقوبت الهی ----- ۱۱۰
- ۳-۳. تسلط اشرار ----- ۱۱۱
- ۳-۴. تضعیف ایمان ----- ۱۱۲
- یک سوال و پاسخ آن ----- ۱۱۴
۴. قیام و جهاد ----- ۱۱۶
۵. تقویت وحدت و اتحاد ----- ۱۱۹
۶. رعایت حقوق دیگران: ----- ۱۲۲
۷. ایثار و فداکاری ----- ۱۲۵
۸. اصلاح و تربیت دیگران ----- ۱۲۸

فصل ششم: راهکارها و شیوه‌های پرورش و تقویت روحیه انتظار ----- ۱۳۰

۱. یقین به ظهور: ----- ۱۳۲
۲. نزدیک دانستن ظهور ----- ۱۳۳
۳. علاقه نسبت به ظهور و و شخص منتظر ----- ۱۳۴
- عدم ناسازگاری استعجال با تسلیم ----- ۱۳۷
- راه تحقق تسلیم ----- ۱۳۷
۴. معرفت نسبت به منتظر ----- ۱۳۸

موانع انتظار ----- ۱۴۱

۱. بد فهمی در معنای انتظار ----- ۱۴۲

۲. عدم شناخت صحیح در باره‌ای منتظر ----- ۱۴۳

۳. عدم ایمان به وعده الهی ----- ۱۴۴

۴. گناه و معصیت ----- ۱۴۶

۵. بی صبری و عدم ایستادگی در مقابل سختیها و آزمایشها ----- ۱۴۷

۶. دل بستگی به دنیا ----- ۱۴۸

نتیجه گیری: ----- ۱۵۰

پیشنهادها: ----- ۱۵۴

فهرست منابع ----- ۱۵۶

مقدمه

اوضاع آشفته و اسفناک آخر زمان، انسان را به وحشت انداخته و بحرانهای معنویت و تنزل اخلاقی، رشد و افزایش مظاهر فساد و شهوت پرستی، انسان را مضطرب ساخته است. محرومیت روز افزون طبقه ضعیف، ظلم و طغیان غارتگران، ملل و جوامع بشری ضعیف را از تمام شئون حیاتی ساقط ساخته است. این اوضاع و صدها مانند آنها زنگ خطری برای سقوط انسان و انسانیت است و او را با وجود تمام تکنولوژی‌ها، سرگردان و مضطرب کرده و از حل مشکلات آن عاجز نموده است. در چنین اوضاع و شرایطی چیزی که بشر را نسبت به آینده امیدوار می‌سازد و در مقابله با ظلم و تعدی و بی‌عدالتی در او انگیزه ایجاد می‌نماید و او را از همه بحرانها نجات داده و برای او سعادت و دنیا و آخرت را تامین می‌نماید. انتظار ظهور یک منجی است تا آنها را این مشکلات و مصایب نجات دهد. در مکتب شیعه انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) است که برای او عصر درخشانی را پیش بینی می‌کند و در عصر غیبت، او را به خودسازی و زمینه سازی فرا می‌خواند.

پایان نامه حاضر به همین منظور تدوین یافته است تا آثار تربیتی انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) را به همگان معرفی نماید. لذا بعد از پرداختن کلیات تحقیق و مفهوم شناسی و اهمیت و جایگاه انتظار، آثار تربیتی انتظار را در ابعاد فردی و اجتماعی بیان کرده‌ایم. و در نهایت به راههای پرورش و تقویت آثار انتظار و به موانع آن اشاره نموده ایم.

تا ضمن معرفی این راهها بتوانیم زمینه‌های امنیت و آرامش خاطر همگان را در دنیای امروز فراهم سازیم.

فصل اول:

کلیات تحقیق

تبیین موضوع

مسئله انتظار درست مثل خدا از فطرت و ضمیر آدمی نشأت گرفته و بین تمام جوامع و نه تنها در نزد مردم متدین بلکه در نزد همه انسانها، و آن هم در سطح وسیع مطرح است. تمام ادیان و مذاهب و همه ملت‌ها و اقوام با وجود سنن و رسومات متفاوت بر این عقیده‌اند که روزی مصلحی در روی زمین ظاهر خواهد شد که همه نابسامانی‌ها و بی‌عدالتی‌ها را خاتمه خواهد داد و انسان را بسر منزل مقصود و سعادت و کمال که خواسته دیرینه او بوده، خواهد رساند.

هر انسان عاقل و سالمی این را قبول دارد و خود را از این انتظار بی‌نیاز نمی‌داند ولی سوال این است که آیا این عقیده دارای آثاری هم می‌باشد یا نه؟ عبارت واضح‌تر بگوییم که انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) در سازندگی فرد و جامعه دارای چه آثاری می‌باشد؟ یعنی آثار تربیتی انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) چیست؟

پاسخ به این پرسش در بحث‌های آینده پایان نامه روشن خواهد شد همین‌طور بعضی از مطالب که به بحث‌ها ربط دارند مطرح خواهیم نمود.

اهمیت و ضرورت تحقیق

مسئله انتظار از مباحث بنیادی و مهمی است که از قدیم الایام در ادیان و مذاهب مختلف متسالم علیه بوده و دوره‌های گوناگونی را پشت سر گذاشته و افراد مختلفی با آن رو برو شده

و از آن برداشتهای مختلف اتخاذ کرده اند. بعضی افراد کج اندیش با تفکر منفی نسبت به آن بی اعتنایی کرده و گفته اند که امروز ما به هزارن مشکل گرفتاریم و بهتر است فکر خودمان را برای حل آنها مشغول کنیم و در پی چاره جویی آنها باشیم، زیرا بالاخر آینده خوب، یا بد خواهد آمد و آنان که زنده اند از مواهب آن برخوردار خواهند شد و آنها که نیستند و دار دنیا را وداع گفته اند خدا بر همه آنها رحمت نازل می کند. نظر اینگونه افراد در مورد انتظار منفی بوده و انتظار را یک امر نسیه می دانند که در سازندگی زندگی امروز هیچ اثری ندارد. گویا آنان امروز و فردا را از هم جدا حساب می کند. ریشه حوادث امروز را در گذشته و حوادث آینده را ریشه در امروز نمی دانند.

(در مقابل این گروه) بعضی ها از انتظار معنای مثبت گرفته و بر این قائل اند که آینده را از امروز باید ساخت، و توجه به آینده درخشان و یا تاریک انعکاس فوری در زندگی امروز و حتی بسیار موثر در موضع گیریهای افراد در برابر حوادث دارد این گونه افراد به این باوراند که به خاطر داشتن امروزی بهتر، باید گذشته و آینده را مورد بررسی قرار داد. لذا آنان قائل بر این است که در عصر حاضر، چیزی که می تواند در مقابل تمام بحرانها جوابگو باشد و نسل معاصر را از هر گونه بیمها و نگرانیها و یا سرخوردگیها نجات دهد، فقط مسئله انتظار است. تلقی متفاوت از معنای انتظار، نقش مهمی در آثار انتظار را بدنبال دارد بنا بر این ضروری است در باره ی انتظار و آثار آن بحث شود.

زیرا که ارایه تصویر صحیح از معنای انتظار و خرافه زدایی از آن، باعث رسیدن به مقصد و نیز موجب تقریب و ترویج فرهنگ انتظار در جوامع و ملل خواهد شد، که یکی از نشانه های انتظار و وظایف منتظران می باشد.

اهداف تحقیق

بیان آثار و عواقب کار یا کارهایی نقش مهمی در تشویق به آن کار یا در اعراض از آن و یا

درشناخت آن شی دارد.

مثلا گاهی یک معلم با تبیین و ترسیم آینده‌ای خوب و روشن برای دانش آموزی که درس بخواند و تلاش و کوشش نماید، در او حرکتی برای رسیدن به هدف ایجاد می کند. و دانش آموز با در نظر گرفتن آثار شیرین موفقیت، رنج و زحمت درس خواندن را بر خود هموار می سازد.

گاهی نیز با بیان آثار شوم بی سوادی، اعتیاد به مواد مخدر و ... آنها را از این قبیل کارها باز می دارد. و افراد علاقمند به آینده خود، در جهت بدبختی و هلاکت و نابودی خود گام بر نمی دارند. در قرآن و روایات این روش «یعنی شیوه تشویق به کاری، از راه تبیین آثار و نتایج خوب آن و شیوه باز دارندگی از عمل، از راه تبیین آثار منفی آن» بسیار مورد استفاده قرار گرفته است، بنابر این به پیروی از قرآن و سنت، در این پایان نامه همین روش را انتخاب نموده تا:

۱. باعث احیاء و ترویج فرهنگ انتظار در جامعه اسلامی شود.
۲. تاثیر انتظار در تربیت فرد و جامعه روشن گردد .
۳. جدائی معنای صحیح انتظار از معنای غلط و نا مطلوب، تبیین شود.

پیشینه تحقیق

انتظار و عقیده به آینده futuyism مسئله جدید از پدیده‌های قرن ما و هزاره ما نیست. امری نیست که با ظهور اسلام و تشیع رخ نموده باشد بلکه سابقه‌ای دارد.

ما این سابقه را نزد اقوام گوناگون، فرهنگها، مکاتب و مذاهب می بینیم، اسلام بعنوان دین خاتم با نظر وسیع تر و عمیق تر به این مسئله نگریسته و جوانب آن را نیکوتر مورد بررسی

قرار داده است.^۱

بنا بر این از جانب مسلمانان و بالخصوص از جانب تشیع، کتابهای مستقل و غیر مستقل درباره حضرت مهدی(عج) به رشته تحریر در آمده است بلکه بین آنها بعضی‌ها قبل از تولد آنحضرت(عج) نوشته شده است.

گرچه انتظار برگرفته از مهدویت و لازمه آن است، ولی متأسفانه در مورد آثار انتظار و خصوصاً در مورد آثار تربیتی انتظار کتاب مستقل به رشته تحریر در نیامده و تحقیق مستقل صورت نگرفته است.

اما این بدان معنا نیست که این بحث فاقد پیشینه تحقیق باشد، بنا بر این می‌توان در بخش انتظار، غیبت، وظایف منتظران مطالبی را مربوط به موضوع این پایان نامه استخراج کرد. پرداختن به همه کتاب‌های که دارای این گونه خصوصیت اند، نه در خور این قلم است و نه چندان مفید، لذا از نقد و بررسی بی‌جا اغماض نظر می‌کنم. ولی باز هم پرداختن بعضی از کتب در این زمینه خالی از فواید نیست. لذا بعضی از آنها که در مورد انتظار یا آثار آن نگارشته شده است مرقوم می‌نمائیم.

- بحار الانوار الجامعة لدرر أخبار الائمة الاطهار محمد باقر مجلسی، از این کتاب یعنی جلد ۵۱ تا ۵۳ به عنوان تاریخ الحجة به بررسی ابعاد مختلف زندگی امام عصر از تولد تا غیبت، و از غیبت تا ظهور اختصاص یافته است که باب ۲۷ در بیان فضیلت و ثواب فرج و مدح شیعیان و وظایف منتظران است. این سه جلد به دفعات متعدد ترجمه شده که معروف‌ترین این ترجمه‌ها ترجمه آقای دوانی است که بنام مهدی موعود منتشر شده است.

- کمال الدین و تمام النعمة، نوشته محمد بن علی صدوق تصحیح علی اکبر غفاری که بدستور امام مهدی(عج) به تألیف درآمده است این کتاب مشتمل بر یک مقدمه و پنجاه و هشت باب

۱. که تفصیل آن را در فصل بعدی ملاحظه خواهید کرد.

است. در مقدمه این کتاب به پاسخ برخی از شبهات در مورد امام مهدی (عج) پرداخته شده. در ابواب کتاب موضوعات متنوعی مورد بررسی قرار گرفته که باب پنجاه و پنج در مورد ثواب انتظار فرج می باشد.

- مکیال المکارم (فی فوائد الدعاء للقائم) نوشته سید محمد تقی موسوی اصفهانی که ترجمه توسط سید مهدی حایری قزوینی انجام یافته است. موضوع اصلی این کتاب دعا و فواید آن نسبت به ولی عصر (عج) است که مشتمل بر ۸ باب است. باب هشتم اختصاص به وظایف منتظران یافته است که صاحب کتاب در آن هشتاد وظیفه را بیان نموده است که وظیفه پنجم در مورد انتظار فرج و ظهور آن حضرت (عج) می باشد.

- کتاب الغیبة - محمد بن ابراهیم نعمانی - که مشتمل بر یک مقدمه و ۲۶ باب است نویسنده در مقدمه طولانی دلایل و انگیزه تألیف کتاب را پرداخته و در ابواب موضوعات گوناگون را بررسی کرده است که باب یازدهم در مورد صبر و انتظار است.

- خورشید مغرب - محمد رضا حکیمی - این کتاب در موضوع غیبت، انتظار، تکلیف، نگارسته شده که مشتمل بر ۱۴ فصل است که فصل دوازدهم و سیزدهم به انتظار اختصاص یافته است صاحب کتاب در فصل سیزدهم انتظار را از ابعاد گوناگون ولی مختصراً بحث و بررسی کرده. علاوه بر اینها کتاب دیگر که در باره‌ی این موضوع بچشم می خورد عبارت است از:

- یوم الخلاص نوشته سلیمان کامل ترجمه علی اکبر مهدی پور بنام « روزگار رهایی».

- نجم الثاقب فی احوال الامام الغائب (عج) - میرزا حسین نوری طبرسی.

- مهدی انقلاب بزرگ - آیه الله مکارم شیرازی.

- گفتمان مهدویت (۳) سخنرانی هفتم.

- نگاهی دوباره به انتظار - مجید حیدری نیک .

- انتظار بایدها و نبایدها - ابراهیم شفیع سروستانی.